

GROTE GRAZERS EN HET BELEID

H. Kampf

De politiek volgt met grote belangstelling het onderwerp van de grote grazers in de natuurterreinen. Dit is echter niet ingegeven door een groot enthousiasme voor natuurlijke begrazing. Primair gaat de discussie over het dierenwelzijn en de zorg voor deze dieren. Uiteindelijk heeft de Staatssecretaris een Leidraad Grote Grazers opgesteld waarin staat hoe zij wil dat terreinbeheerders omgaan met runderen, paarden en schapen in natuurterreinen.

Een belangrijk uitgangspunt voor het beleid is de Gezondheids- en welzijns-wet voor dieren (GWWD). Deze wet is de wettelijk basis voor de zorg van beheerders voor grote grazers. Heel belangrijk in de wet is het onderscheid tussen gehouden en niet-gehouden dieren. Het soort dier, de aard en omvang van het terrein, de mate van verwildering en de mate waarin het dier 'voor zich zelf kan zorgen' maken uit of een beheerder wettelijk te maken heeft met gehouden of niet-gehouden dieren. In de 'grote eenheden natuurgebieden' de Oostvaardersplassen en de Veluwezoom (Imbos) zijn de dieren al zo ver verwilderd dat ze thans als niet-gehouden worden beschouwd. Daarom worden de regels uit de Gezondheids- en welzijns-wet voor dieren in de Imbos en de Oostvaardersplassen op een aantal punten anders uitgewerkt. Voorlopig geldt voor alle andere natuurgebieden met grote grazers dat deze dieren tot de 'gehouden' dieren gerekend moeten worden. Wat dat beleid voor beide categorieën dieren betekent volgt hieronder.

Hulpbehoevendheid

Elk dier in een natuurterrein moet zorg krijgen. Voor gehouden dieren is de zorg vergelijkbaar met wat in de landbouw praktijk is: de dieren worden zodra dit mogelijk is geïdentificeerd en geregistreerd, er is vrijwel dagelijks toezicht en jaarlijks is er een gezondheidsonderzoek.

In de grote eenheden natuurgebied bezoekt de beheerder de dieren enkele keren per week, zonodig in gezelschap van de vaste dierenarts. Eén keer per

jaar bepalen zij of de draagkracht van het terrein wordt overschreden en of ingrijpen nodig is. De beheerder is een specialist in het beheer van grote hoefdieren en een aan het natuurgebied gekoppelde veterinaire begeleidingscommissie begeleidt hem. Uitgangspunt bij niet-gehouden grote grazers is dat de beheerder ingrijpt en doeltreffende maatregelen treft indien de verwonding dermate ernstig is of een ziekte zo vergevorderd is dat het dier ernstig of uitzichtloos lijdt. Ook abnormaal gedrag kan aanleiding zijn om zorg te verlenen.

Veterinaire maatregelen

Op grond van de EU-regelgeving moeten lidstaten bij uitbraken van een aantal besmettelijke dierziekten zoals mond- en klauwzeer alle noodzakelijke maatregelen nemen om deze ziekten te bestrijden. Dit geldt zowel voor gehouden als voor niet-gehouden dieren.

De Oostvaardersplassen en Veluwezoom liggen op enige afstand van reguliere bedrijven. Omdat er alleen in uitzonderingsgevallen aan- en afvoer van dieren plaatsvindt en er geen andere contacten tussen personen, voertuigen en dergelijke van buiten het gebied en de dieren in de gebieden zelf plaatsvinden, is het risico gering dat dieren in deze twee gebieden besmet raken. Desondanks worden de beide gebieden onderworpen aan een monitoringprogramma om eventuele aanwezigheid van dierziekten snel te onderkennen.

Destructiewet

Kadavers van runderen en paarden vallen onder de reikwijdte van de Destructiewet. Ze worden beschouwd als hoog-risicomateriaal en moeten dus vernietigd worden. Kadavers mogen immers geen risico vormen voor de omgeving, de volksgezondheid en omliggende veehouderijbedrijven. Binnen een ecosysteem is het vergaan van kadavers echter een natuurlijk proces dat bijdraagt aan de natuurlijke diversiteit. In het verleden is een ontheffing van de Destructiewet voor het laten liggen van kadavers van grote grazers in de Oostvaardersplassen en de Veluwezoom ingetrokken, omdat er onvoldoende juridische basis voor was in de Destructiewet. Maar omdat het in sommige terreinen voor beheerders niet altijd mogelijk is om een kadaver af te voeren, moet een terreinbeheerder in die gevallen alle maatregelen treffen die nodig zijn om besmettingsgevaar te vermijden.

Relatie met de Flora- en faunawet

Als de nieuwe Flora- en faunawet in werking is getreden, zal in de eerste plaats artikel 2 van deze wet van toepassing zijn op de grote grazers in de Oostvaardersplassen en de Imbos. Dit artikel gaat over een algemene zorgplicht voor alle in het wild levende dieren en hun leefomgeving. Volgens de wet is een ontheffing of vrijstelling nodig voor het in het wild uitzetten van dieren, en dus ook van grote grazers. Met behulp van artikel 14 kan worden verzekerd dat grote grazers slechts worden uitgezet in natuurgebieden waar zij zich daadwerkelijk zonder menselijk ingrijpen kunnen redden. Is het betrokken terrein of de betrokken diersoort daarvoor niet geschikt, dan kunnen de dieren niet in het wild worden uitgezet en zal derhalve altijd sprake zijn van gehouden dieren.

De Flora- en faunawet heeft overigens een ander uitgangspunt dan de Gezondheids- en welzijns-wet voor dieren. Het doel van de Flora- en faunawet is de bescherming van de in het wild levende soorten. Hoofdstuk III van de Gezondheids- en welzijns-wet voor dieren heeft betrekking op de bescherming

Pasgeboren veulen dat verlaten is door de moeder. In dergelijke situaties grijpt de beheerder in om uitzichtloos lijden te voorkomen.

van dieren. Artikel 36 van deze wet is op alle dieren, gehouden en niet-gehouden, van toepassing ongeacht het regime dat ingevolge de Flora- en faunawet voor de betrokken dieren geldt.

Gezondheidsstatus

De gezondheidsstatus in grote eenheden natuurgebied wordt jaarlijks vastgesteld op grond van een veterinaire onderzoek. De onderzoeksmethode en rapportage worden beschreven in een protocol dat in de loop van dit jaar gereed moet zijn. Het Vakblad Natuurbeheer zal hierover publiceren.

Bestrijding van bedrijfsgebonden ziekten

De bestrijding van bedrijfsgebonden ziekten is een zaak voor de Productschappen Vee, Vlees en Eieren (PVE) dat een aantal verordeningen vaststelt. Deze verordeningen zijn ook van toepassing op de grote grazers.

Voor grazers in de twee grote eenheden natuurgebieden geldt echter een afwijkend regime ten aanzien van preventie en bestrijding van deze dierziekten. In beginsel geldt dat zo weinig mogelijk wordt ingegrepen in het natuurlijk proces en dat er geen grootscheepse koppelbehandeling plaatsvindt omdat het niet mogelijk is de dieren preventief te enten, bij elkaar te drijven of wat dan ook. Mocht er toch besmetting optreden, dan zal per geval bekeken worden welke aanpak het meest effectief is om besmetting naar buiten te voorkomen.

Hoe nu verder?

Er zijn dus de nodige regels en wetten maar het komt er ook op aan dat beheerders en andere betrokkenen deze goed naleven. Ook zal er gekeken moeten worden of de regels eventueel aanpassing behoeven. Zo zal er in overleg met provincies en terreinbeheerders bij de vaststelling van natuurdoelen in het kader van Programma Beheer worden aangegeven voor welke andere ter-

reinen dan de Oostvaardersplassen en de Veluwezoom, runderen en paarden als niet-gehouden worden beschouwd. Daarnaast zal er een definitieve beleidslijn komen voor de toepassing van de Europese regelgeving voor ziektebestrijding in natuurterreinen. Een ander belangrijk punt is een eventuele regeling om niet-geregistreerde dieren onder gecontroleerde omstandigheden te vervoeren tussen grote eenheden natuurgebied in binnen- en buitenland.

In de loop van 2001 zal er een publicatie verschijnen waarin op een heldere manier staat wat de Leidraad precies inhoudt en aan welke regels beheerders zich dienen te houden. Hieronder alvast puntsgewijs de belangrijkste punten voor de beheerder:

Dierenwelzijn in relatie tot de draagkracht van een natuurgebied

Beleidslijn

- Bij dreigende overschrijding van de draagkracht in grote eenheden

Heckrund en edelhert in de Oostvaardersplassen, in beleidsjargon behorend tot de niet-gehouden resp. wilde dieren.

natuurgebied dient preventief aantalsregulatie plaats te vinden;

- De beoordeling of er sprake is van dreigende overschrijding van de draagkracht ligt primair bij de terreinbeheerder.
- Een beheerder moet in het beheersplan aangeven wat de draagkracht is

en welke maatregelen worden getroffen om overschrijding van de draagkracht te voorkomen.

- De beheerder beoordeelt minstens 1 maal per jaar of ingrijpen noodzakelijk is.
- Alleen dieren die conform of passend binnen de I&R-regeling zijn geoor-

merkt en geregistreerd kunnen - indien goedgekeurd - voor consumptie worden gebruikt indien zij levend bij het slachthuis worden aangevoerd. Overige dieren worden ter destructie aangeboden. Dezelfde regeling geldt voor dieren die worden overgebracht naar andere natuurterreinen in binnen- of buitenland.

Onderzoeksvragen

Het ministerie van LNV geeft richting aan het wetenschappelijk onderzoek dat nodig is om belangrijke vragen op het gebied van begrazing te beantwoorden. De belangrijkste onderzoeksvragen die in de komende jaren worden aangepakt, zijn:

- **Natuurlijke begrazingsystemen.** Wat zijn de effecten van en de randvoorwaarden voor natuurlijke begrazing in Nederland?
- **Diergezondheid.** Welke wederzijdse risico's hebben veehouderij in de landbouw en begrazing van natuurgebieden voor het uitbreken van ziektes bij mens en dier? Op welke wijze kunnen onacceptabele risico's worden vermeden?
- **Dode dieren.** Wat is het nut van het eventueel laten liggen van dode grote grazers in natuurgebieden en welke risico's voor de gezondheid van mens en dier brengt dit met zich mee?
- **Dedomesticatie.** Wat zijn de technische en ethische mogelijkheden om landbouwhuisdieren te laten verwilderen, als onderdeel van het streven om het natuurlijke begrazingsproces van hun voorouders zoveel mogelijk te herstellen?

H. Kampf, EC-LNV

Ingrijpen bij lijden, ziekte, verwonding en uitzichtloze situaties

Beleidslijn

- **Grote eenheden natuurgebied:** Gewonde en zieke grote grazers in grote eenheden natuurgebied worden niet verzorgd wanneer verwacht wordt dat zij uit zichzelf zullen herstellen. Indien de verwonding dermate ernstig is of een ziekte zover is gevorderd dat het dier ernstig of uitzichtloos lijdt of indien de situatie waarin het dier zich bevindt uitzichtloos is en ernstig lijden moet worden gevreesd, moet de beheerder doeltreffende maatregelen treffen. In principe wordt het dier dan gedood. Als een dier stervend is maar

Begrazing en het rijksnatuurbeleid

In het rijksnatuurbeleid wordt onderscheid gemaakt tussen verschillende beheerstrategieën in terreinen. In deze tabel worden de rijksdoelen alsook de rol en betekenis van begrazing per beheerstrategie kort aangeduid.

	Beheerstrategie		
	Nagenoeg natuurlijk en begeleid-natuurlijk	Halfnatuurlijk	Multifunctioneel
Algemene taakstelling	Totale oppervlakte uitbreiden van 20.000 naar 200.000 ha	Gevoelige typen uitbreiden, bijvoorbeeld kalkgrasland	Natuurkwaliteit verbeteren
Belang van begrazing	In de meeste typen is begrazing belangrijk (ca. 125.000 ha)	Belang van begrazing wisselt sterk per type	Grote oppervlakten met begrazing, onder andere weidevogelgraslanden (250.000 ha)
Doel van begrazing	Grote grazers zijn onderdeel van ecosysteem. In begeleid-natuurlijke eenheden staat begrazing ook ten dienste van de soortenrijkdom	Begrazing is voornamelijk een middel om de soortenrijkdom te behouden en te ontwikkelen	Begrazing heeft een economisch en een ecologisch doel (= soortenrijkdom)
Mogelijke soorten van grote grazers	Rassen die op verwildering gefokt, geselecteerd en beheerd worden: (Heckrund, konik). Ook wilde populaties van edelhert, damhert, ree, (wild zwijn), mits > 15.000 ha	Extensieve rassen (bijvoorbeeld) Schotse hooglander, Limousin, Noors fjodernpaard, diverse heideschappen), eventueel ook rassen uit productieveehouderij. Ook wilde populaties van edelhert, damhert, ree, (wild zwijn), mits 15.000 ha	Rassen uit productie-veehouderij
Begrazingsbeheer	Ingrijpen alleen indien de natuurlijkheid of de gewenste soortenrijkdom dat vereist	Intensiteit, periode en dergelijke van begrazing wordt afgestemd op de gewenste soortenrijkdom van het natuurdoeltype	Natuurdoel is mede bepalend voor de intensiteit, periode en dergelijke van begrazing
Veterinaire controle	Alleen extensieve controle. Wilde populaties geen controle.	Regelmatig veterinaire controle Wilde populaties geen controle	Regelmatig veterinaire controle

92

niet ernstig lijdt, heeft de beheerder de mogelijkheid het dier rustig te laten sterven en derhalve niet in te grijpen.

- Overige natuurterreinen:

In de overige natuurterreinen dienen grote grazers bij ziekte, verwonding of andere vormen van hulpbehoefendheid de noodzakelijke verzorging en behandeling te ontvangen. Indien geen effectieve behandeling mogelijk is en het dier ernstig of uitzichtloos lijdt dient het te worden gedood.

Dit houdt ook in dat individuele dieren niet worden bijgevoerd.

- Overige natuurterreinen:

In overige natuurterreinen wordt bij voorbaat de dieren de nodige zorg verleend en het benodigde voer aangeboden.

_____

H. Kampf werkt bij het EC-LNV op het gebied van nationaal en internationaal natuurbeheer.

Bijvoeren

Beleidslijn

- Grote eenheden natuurgebied:

Grote grazers worden in principe niet bijgevoerd. Daarop bestaan 2 uitzonderingen:

- er moet worden bijgevoerd als essentiële voedingsstoffen (zoals mineralen) ontbreken of onbereikbaar zijn.
- er moet worden bijgevoerd als er vanwege onvoorziene omstandigheden (bijvoorbeeld overstroming) grote sterfte dreigt (crash).